

**MADÁCH IMRE VÁROSI KÖNYVTÁR
HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY**

Helytörténeti gyűjtemény

A 19. század eleji, klasszicista stílusú, faszindelytetős kúriát utolsó gazdájáról Csillagházként is ismerik városunkban. A műemlék épületben 1977 óta működik a könyvtár helyismereti gyűjteménye. Itt található az a *könyvek*, amelyek a város és a kistérség történelméről, földrajzáról, gazdasági és kulturális életéről nyújtanak tájékoztatást. A *képeslapok* közel másfélezer darabos gyűjteménye a 19. század végétől a 20. század közepéig eltelt idő építészeti emlékeit mutatja be. A több tízezer lapot magába foglaló *Esze Tamás adattár* a 18–20. században, Nógrád megyében élt írókra és tudósokra vonatkozó információkat tartalmazza. Az itt elérhető *hagyatékok* betekintést adnak a 20. század első felének kisvárosi életébe. A *dia- és fotógyűjtemény* bemutatja az állami ünnepeket, rendezvényeket, társasági és családi eseményeket, a 20. század ünnepi viseletét, szokásait, életmódját. Számítógépes dokumentumokon, digitalizált formában tanulmányozható a több tízezernyi egyedi adat, amit vizuális gyűjteményeinkben őrzünk.

Patikatörténeti kiállítás

Helytörténeti kutatásokból ismerjük az első apothecariust, Anton Stampeket, aki 1761-ben települt városunkba. A 19. század elején Balassagyarmatnak már két patikája volt, a Szentlélekhez címzett és a Magyar Korona Gyógyszertár. Az utóbbinak lett tulajdonosa Rebmann Rókus gyógyszerész a 20. század első felében. Felesége, Horváth Valéria a társasági életben, jótékonyági egyesületekben tevékenykedő, híresen jó konyhát vezető háziasszony volt.

A Magyar Korona Gyógyszertár dokumentumait, berendezését mutatja be a tárlat, mely 1999-ben Reiter László gyógyszerész-történeti kutatói és szervezői tevékenységének köszönhetően jött létre.

Magyar Korona Gyógyszertár
Pharmacie Hungarian Crown

Madách-szoba – Balogh Károly akvarellek

A könyvtár névadója a 19. század nevezetes drámaírója, Madách Imre. Ő írta *Az ember tragédiája* című filozofikus drámai költeményt. Főművének összes magyar és néhány külföldi kiadását, valamint a dráma értelmezését tartalmazó kiadványok sokaságát mutatja be az intézmény.

Madách Imre unokaöccse volt ifj. Balogh Károly. Édesanyja a drámaíró nővére, Mária, aki tragikus körülmények között halt meg. Férje, Balogh Károly kato-

natisztként harcolt az 1848–49-es szabadságharcban és 1849-ben megsebesült Erdélyben. Felesége utánament, hogy hazasegítse a sebesültet, útban hazafelé azonban

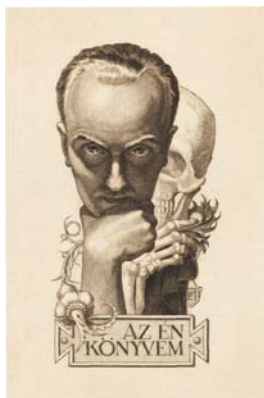

Biedermeier interiőr (interior)

származású költő, lapszerkesztő, műfordító lányát. Kiállított művei között szerepel az a színes ceruzarajz, amely apósának pesti biedermeier lakásbelsőjét ábrázolja.

Horváth Endre pénzjegyszerkesztő grafikusművész emlékkiállítása

A Pozsony megyei Bazinban (ma: Szlovákia, Pezinok) született 1896. március 3-án a legszebb magyar papírpénzek készítője. Édesapja a nemesi származású bibithi és legendái Horváth Géza, édesanyja zsitvagyarmati (Bars megye) Soós Gizella. Az édesapja hivatalnokként, telekkönyvvezetőként dolgozott. A család 1908-ban Balassagyarmatra költözött, Horváth Endre itt fejezte be a gimnáziumot. 1914-ben, érettségi után joghallgatónak iratkozott be, tanulmányait azonban megszakította az I. világháború. 1915 májusától 1918 októberéig katonatisztként harcolt, gyalogsági hadnagyként szerelt le. Horváth Endre 1919–1925-ig az Iparművészeti Iskolában tanult grafika szakon. Mestere Helbing Ferenc festő- és grafikusművész volt.

Horváth Endre
ex librise

A vesztes világháború után függetlenné vált Magyar Királyságnak pénzügyi reformot kellett végrehajtania. Az infláció megfékezésére 1927. január 1-jétől bevezették az új fizetőeszközt, a pengőt. A Magyar Nemzeti Bank az átmeneti időszakban meghívásos pályázatot írt ki tervezésre, amelyet Helbing Ferenc nyert meg. Az ő ajánlására alkalmazták Horváth Endrét 1926. január jétől a Pénzjegynyomdában, ahol részt vett az első pengők rajzolásában, majd Franke Ruppert rézmetsző irányításával elsajátította a rézmetszés mesterfogásait.

Horváth Endre művészi fokon megtanulta ezt a technikát: az eltérő sűrűségű és mélységű vonalakkal, pontozással gazdagított felületekkel olyan különleges tónust ért el, amely újdonságnak számított szakmájában. A rajzolás, rézmetszés mellett pénzjegytervezéssel is foglalkozott. Ez utóbbi szakterületen a magyar népművészet motívumaival önálló stílust alakított ki.

Az 1930-as években a bankjegyhamisítás ellen Magyarországon rotációs réznyomógépeket fejlesztettek ki, amelyek lehetővé tették a finom vonalak élességének és a na-

5 Pengő (Részlet – Detail)

Hardy Rajmonde, Horváth Endre

gyobb mélységeknek az érzékeltetését. Európa több pénzjegynyomdájában is felhasználták ezeket a magyar berendezéseket, így Belgiumban is, ahová 1936-ban meghívták Horváth Endrét, hogy a brüsszeli Nemzeti Bank szakembereit tanítsa meg a rézmetszés és -nyomtatás technológiájára. Itt megismerkedett egy fiatal tisztviselővel, Hardy Rajmonde-nal, akivel 1937. február 27-én házasságot kötött. A Belgiumban eltöltött másfél év után a művész nem fogadta el az angol De La Rue cég ajánlatát, 1937 karácsonyán ifjú feleségével együtt hazatért Magyarországra. A házasság rövidesen felbomlott, közös megegyezéssel elváltak, s az asszony visszatért Belgiumba.

Horváth Endre 1937 februárjában megkapta a Magyar Iparművészek Országos Egyesületének ezüstérmét. 1939-ben előléptették a Magyar Nemzeti Bank felügyelőjévé. 1943 májusában Kassán (ma Szlovákia, Košice), a Magyar Országos Iparművészeti Tárlaton kiállított munkái elismerésül állami iparművészeti aranyéremmel tüntették ki, mint Magyarország legjobb grafikusát. Horváth Endrét 1943-ban a Magyar Iparművészek Országos Egyesületének ügyvezető alelnökévé választották. Az egyesületben a magyar népművészet tanulmányozására iparművésztelepek létesítését kezdeményezte Er-

20 Pengő

délyben, Palócföldön és a Dunántúlon, ahol az alkotók közvetlen tapasztalatot szerezhettek a népi kultúráról. Horváth Endre bankjegyeihez elsősorban a palóc falvakból választott modelleket: a 2 pengősen megörökítette a népviseletbe öltözött hollókői anyát kislányával és a bényi palóclányt, a 20 pengősen a pataki aratókat.

Elképzeléseinek megvalósítását akadályozta az újabb háború kitörése. A II. világháború alatt végig a Pénzjegynyomdában dolgozott, Budapest ostromát is itt élte át. Az elszenvedett borzalmak megrendítették, műveinek egy részét eladta, hogy segíthesse a hadiárványokat és más rászorulókat.

1945-ben felgyorsult az infláció, ezért egyre nagyobb címletű pénzeket kellett nyomtatni. A történelem egyik legjelentősebb inflációjának 1946. augusztus elsején lett vége, amikor megjelent a forint. Horváth Endre megtervezte előbb a 10, majd a 100 forintos címletet, a Pénzjegynyomda munkatársait ábrázolva a bankjegyeken. Ezek ofszeteljárással készültek, mint az infláció pénzei is. 1947. február 27-én jelent

10 Forint

meg az új, értékálló, réznyomatos 10 forintos, melynek az előoldalán Petőfi Sándor költő arcképe látható. Ezt a korabeli sajtó Európa legszebb bankjegyének minősítette. Horváth Endre az új bankjegysorozatot történelmi személyiségek arcképeivel tervezte meg. (A 20

forintost Dózsa György parasztvezér, az 50 forintost II. Rákóczi Ferenc fejedelem és az új százast Kossuth Lajos kormányzó portréjával.) A Pénzjegynyomdában a bankjegyek tervezésén és metszésén kívül Horváth Endre számos más feladatot is kapott. Ő tervezte az állampapírokat, az útleveleket, a terv- és békekölcsönöket is.

A túlhajszolt művész tüdőbetegséget kapott, gyógykezelésre szanatóriumba kellett mennie, így a forintos bankjegyek egy részének metszése már munkatársára, Nagy Zoltánra maradt.

Horváth Endre, a világszerte ismert magyar grafikus számos állásajánlatot kapott külföldről. 1947-ben egy milánói cég svájci elhelyezést kínált neki, s ezért évenként csupán két bankjegy metszését várták volna tőle. Buenos Airesben mindössze évi egy bankjegy tervezését kérték, ő azonban továbbra is a magyar Pénzjegynyomdánál maradt. 1950-ben, közel két és fél év betegeskedés után tért vissza munkahelyére, mint művészeti igazgató.

Horváth Endre bankjegyei közül a Magyar Nemzeti Bank huszonhatot hozott forgalomba. Negyvenhat terve ismert még az 1933 és 1946 közötti időszakból, amelyeknek a lemezei a Pénzjegynyomdában vannak. A leghíresebb az a 10 pengős, melyen a művész az őrhalmi népviseletbe öltözött Sipeki Bözsit örökítette meg.

Horváth Endre Dürer művészetétől elindulva, az eltelt századok eredményeinek alkalmazásával megújította a 20. századi magyar rézmetszést. Ezt az új eljárást alkalmazta a bankjegygártásban, kisgrafikáiban és bélyegeiben.

1954 nyarán szabadságát Hollókőn töltötte, ahol palóc motívumokat gyűjtött. A vakáció befejezése előtt váratlanul visszahívták a munkahelyére. A túlfeszített munkatempó felemésztette maradék egészségét, 1954. október 13-án az íróasztala mellett, szívroham következtében meghalt.

Horváth Endre bár nem Balassagyarmaton született, mindig otthonának tartotta ezt a várost. Itt élt édesanyja és nővére, s a megfáradt művész hozzájuk tért haza pihenni. Itt nyugszik a temetőben, síremlékét a *Három párka* című rézmetszete alapján készítette id. Szabó István szobrászművész.

Nővére, Rebmann Rókusné megőrizte művészi hagyatékát, s a városnak adományozta (1983). Fivére emlékére alapítványt is létesített, mellyel Balassagyarmathoz kötődő képzőművészek munkásságát ismerik el.

Az 1970-es évek végétől a Madách Imre Városi Könyvtár Helytörténeti gyűjteményében látható a Horváth Endre-emlékkiállítás, amelyben a művész életére vonatkozó dokumentumok, rajzok és festmények, akvarellek és kisgrafikák, rézmetszetek mellett a művész értékes bútorai, személyes emléktárgyai, porcelánok és textilek, csipkék, kelim függönyök találhatók.

Az emlékkiállítást Kovalcsik András, a hagyaték gondozója és közreadója rendezte.

Horváth Endre: A három párka – The Fates

Municipal Library Imre Madách – Local History Collection

After the name of its last owner, the mansion built in classicistic style in the early 19th century and thatched with tiles of wood is also known in the town as „Csillagház” (‘Star House’). This historic building has been housing the Local History Collection of the library since 1977.

Its collection of books provide information about the history, geography, economic and cultural life of the town and the small region surrounding it. Its collection of picture post-cards totals nearly 1500 pieces; they display architectural relics dating from the period between the end of the 19th and the middle of the 20th century. The data base „Esze Tamás”

Horváth Endre-konferencia (conference)
Vagyóczky Károly, dr. Semsey Andor, dr. Szíj Rezső, Kovalcsik András – Balassagyarmat, 1979.

contains several times ten thousand sheets providing information about writers and scientists who lived in county Nógrád in the 18-20th centuries. Estate documents stored here give an insight into the life of a small town in the first half of the 20th century. The slide and photo collection displays state feasts and programs, social and family events, gala dresses, habits, the lifestyle of the 20th century. Tens of thousand of individual data can be accessed in a digitalized format in the computerized documents preserved in our visual collections.

Exhibition displaying the history of a pharmacy

Local historical research has identified Anton Stampek as the first apothecary

settling in our town in 1761. At the beginning of the 19th century, there were already two pharmacies at Balassagyarmat, their sign-boards showing their names: „Holy Spirit” and „Hungarian Crown”. In the first half of the 20th century, this latter one was owned by apothecary Rókus Rebmann. His wife Valéria Horváth was a real society lady playing an active role in charitable associations; she was also well-known for her excellent cuisine. The exhibition (opened in 1999 as a result of László Reiter’s pharmaceutical research and organizational work)

shows documents, furniture and equipment of the Hungarian Crown Pharmacy.

Madách Room – water-colour paintings by Károly Balogh

Bérczy Margit, Balogh Károly Jr.

The Library wears the name of the well-known 19th century Hungarian playwright Imre Madách, author of the philosophic-dramatic poem Tragedy of Man. The institution possesses copies of all Hungarian editions of his main work besides some foreign translations and a multitude of publications interpreting the drama.

Károly Balogh Jr. was the nephew of Imre Madách. His mother Mária, sister of the playwright died a tragic death. Her husband Károly Balogh fighting as an officer in the Hungarian War of Independence was wounded in Transylvania in 1849. Mária went after him to assist her wounded husband on the way home, but the couple was killed by highwaymen.

Only their one-year old son Károly survived the tragedy who had been left with his grandmother in the castle at Alsósztrégova. The orphan was raised by Imre Madách together with his own son Aladár, who was of nearly the same age. Károly Balogh Jr. was an amateur drawer and painter; he painted some aquarelles, too. A lawyer by profession, he worked in the Ministry of Justice. In 1875 he married Margit Bérczy, daughter of Károly Bérczy (Balassagyarmat-born poet, translator and editor of newspapers). At the exhibition we can

see, among others, a coloured pencil drawing showing the Biedermeier interior of the flat where his father-in-law lived in Pest.

Exhibition commemorating graphic artist and banknote designer Endre Horváth

A Horváth család
The family Horváth

The designer of the most beautiful Hungarian paper banknotes was born at Bazin in county Pozsony (today in Slovakia, Pezinok) on March 3, 1896. His father, Géza Horváth, was a nobleman having his family estates at Bibith and Legénd; his mother, Gizella Soós, came from a family having its estates at Zsitvagyarmat in county Bars. The father worked as a clerk (land registrar). In 1908 the family moved to Balassagyarmat, and Endre Horváth finished his secondary grammar school studies in this town. After passing the secondary school final examination in

1914, he started to read law, but his studies were interrupted by World War I. From May 1915 till October 1918 he served as an officer and was finally discharged as an infantry lieutenant.

Between 1919–1925 he studied graphics at the School of Applied Arts, his master was Ferenc Helbing, a painter and graphic artist.

The Hungarian Kingdom winning its independence after being defeated in World War I had to execute a monetary reform. In order to stop the inflation, a new currency („pengő”) was introduced on January 1, 1927. In the transitory period, the National Bank of Hungary announced a tender with invited participants to design the new currency, what was won by Ferenc Helbing. Based on his recommendation, Endre Horváth was employed at the Banknote Printing Office where he participated in drawing the first „pengő” banknotes; later he studied the art of copperplate engraving under the guidance of engraver Ruppert Franke. Endre Horváth learnt this technique on an artistic level: he used surfaces decorated with lines and dots of various density and depth to achieve special tones that were considered a novelty in his profession. Besides drawing and copperplate engraving he also designed banknotes. In this latter area, he created his own style using Hungarian folk art motifs.

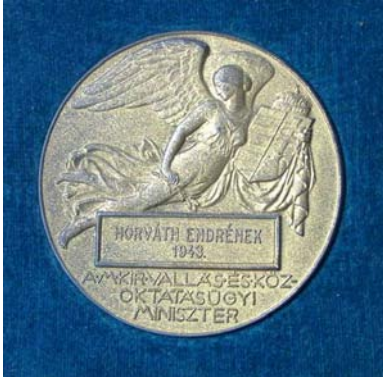
To prevent the counterfeiting of banknotes, rotary copper printers were developed in Hungary in the 1930s fully displaying the sharpness and depth of fine lines. These Hungarian machines were used in several European banknote printing offices; one of these was in Belgium. In 1936 Endre Horváth was invited to teach the technology of copper engraving and printing to the staff of the National Bank of Belgium in Brussels. He got acquainted with a young clerk Hardy Rajmonde whom he married on February 27, 1937. After spending 18 months in Belgium, he did not accept the offer of the British company De La Rue and returned

Munkában – At work

to Hungary with his young wife at Christmas 1937. The marriage ended soon with a divorce by mutual consent, and his former wife returned to Belgium.

In February 1937, Endre Horváth was awarded with the silver medal of the National Association of Hungarian Applied Arts. In 1939 he was appointed supervisor at the National Bank of Hungary. In recognition of his works displayed at the

Állami Iparművészeti Aranyérem
Gold medal of the Hungarian state
1943.

Hungarian National Applied Arts Exhibition at Kassa (now in Slovakia, Košice), in May 1943 he received the gold medal of applied arts donated by the Hungarian state to the best graphic artist of Hungary. In 1943, Endre Horváth was elected Managing Vice-Chairman of the National Association of Hungarian Applied Arts. In order to study the Hungarian folk art, the association initiated the establishment of applied art centres in Transylvania, in the so-called „Palóc region” in Northern Hungary and in Transdanubia, where creative artists could get in direct touch with the folk culture. Endre Horváth selected the models of the banknotes he designed primarily from Palóc

villages: the 2 pengő banknote depicted a mother and her small daughter from Hol-lókö as well as a peasant girl from Bény dressed in traditional folk costumes; the 20 pengő banknote showed reapers from Patak. The implementation of his ideas were hindered by the outbreak of the war. During World War II, he kept on working at the Banknote Printing Office, where he survived the siege of Budapest. Shaken by the horrors he experienced, he sold a part of his works so as to be able to help war orphans and others in need.

Inflation accelerated in 1945, thus banknotes of always higher denominations

100 Forint, 1946

had to be printed. One of the greatest inflations of history ended on August 1, 1946 with the introduction of the forint. Endre Horváth designed first the 10 forint banknote, then the 100 forint one; these displayed colleagues from the Banknote Printing Office. Just

like the banknotes in the inflation period, these were printed in an offset procedure. The new, copper-printed 10 forint banknote of stable value was issued on February

27, 1947 displaying a portrait of poet Sándor Petőfi. Contemporary press evaluated it as the most beautiful banknote in Europe. The new banknote series was designed by Endre Horváth using portraits of historical personalities (20 forint banknote: peasant leader György Dózsa, 50 forint: prince Ferenc Rákóczi II, new 100 forint: governor Lajos Kossuth). In addition to designing and engraving banknotes, he was given several other tasks, too. He designed state papers, passports and state bonds. The overburdened artist went into consumption and had to go to a sanatorium for a cure, thus a part of the forint banknotes were designed by his colleague Zoltán Nagy.

Endre Horváth was well-known all over the world and received several job offers from abroad. In 1947, a company from Milan offered him a position in Switzerland, where he ought to engrave only two banknotes a year. According to another offer from Buenos Aires, his work would have been only one banknote per year – but he stayed at the Hungarian Banknote Printing Office. After being ill for nearly two and half years, he returned to his working place in 1950 as its arts director.

10 Pengő (Terv – Plan) Sipeki Bözsi portréjával

Horváth Endre: Palóc Madonna

Prior to the end of his holidays he was unexpectedly called back to his

From the banknotes designed by Endre Horváth, 26 were issued by the National Bank of Hungary. In addition to these, 46 designs are also known from the period between 1933 and 1946, the plates of which are at the Banknote Printing Office. The most famous is the 10 pengő banknote depicting Bözsi Sipeki dressed in a folk costume typical for the village of Órhalom. Using the art of Dürer as his starting point and relying on the results achieved in the past centuries, Endre Horváth renewed Hungarian copper engraving in the 20th century. He applied his new technique in banknote production, small graphics and stamps, too.

In the summer of 1954, he spent his vacation at Hollókő collecting folk art motives.

working place. His remaining health was consumed by the over-forced work tempo; he got a heart attack and died at his desk on October 13, 1954.

In spite of not being born at Balassagyarmat, Endre Horváth considered it his home town all the time. His mother and sister lived here, and the tired artist seeking rest visited them. He is buried here, his grave monument was created on the basis of his copper engraving *The Fates* by sculptor István Szabó.

His artistic estate was maintained by his sister Mrs. Rókus Rebmann who donated it to the town in 1983. In memory of his brother she established a foundation, too, acknowledging the work of artists having ties to Balassagyarmat.

Since the end of the 1970s, a memorial exhibition commemorating Endre Horváth is displayed as part of the Local History Collection of the Municipal Library Imre Madách; it contains – in addition to documents, drawings and paintings, aquarelles and small graphics, copper engravings – valuable furniture, personal belongings and china, textiles, laces, Kelim carpets once owned by the artist.

The memorial exhibition was designed by András Kovalcsik, trustee and publisher of the estate.

